

El professorat d'Educació Física a l'escola multicultural. Percepcions del context i necessitats de formació

Marta Capllonch*

Teresa Godall**

Teresa Lleixà***

Resum

El present article se centra en la situació del professorat d'Educació Física i les seves necessitats formatives per actuar adequadament en entorns d'escola multicultural. Amb aquesta finalitat es presenta la importància de l'educació física com a agent socialitzador per a l'alumnat immigrant, les diferents tendències de les investigacions específiques sobre formació del professorat d'Educació Física en temes d'immigració, i les dades obtingudes a través d'una investigació específica realitzada amb una mostra de 230 centres escolars de tot Catalunya. Com a aspectes més remarcables, cal assenyalar que encara que l'educació física i l'esport poden representar un espai de trobada molt valuós per a la interculturalitat, és important no deixar de banda una educació orientada cap a la convivència, i que la formació del professorat sigui coherent amb les necessitats reals que s'observen en i des dels centres escolars.

Paraules clau

educació física, immigració, formació del professorat

Recepció de l'original: 14 de juliol de 2007

Acceptació: 15 d'octubre de 2007

Introducció

La formació del professorat d'educació física, tant en la seva fase inicial com en el seu desenvolupament professional, no pot ignorar la realitat multicultural de l'escola actual. El curs escolar 2006-2007 s'iniciava a Catalunya amb 1.103.375 alumnes, 12.841 més que el curs anterior, dels quals 120.000 eren estrangers, amb un increment del 11,7% sobre el curs anterior¹. Tot i que són dades situades molt per sota de les xifres de països europeus com França o Alemanya, no es poden menystenir.

(*) Professora del Departament de Didàctica de l'Expressió Musical i Corporal de la Universitat de Barcelona. Membre del Grup de Recerca en Educació Física i Esport (EDUFISES). Responsable del projecte «Juega, Dialoga y Resuelve: la superación de conflictos en Educación Física a través del modelo comunitario» (Plan Nacional I+D+i 2004-07). Adreça electrònica: mcapllonch@ub.edu

(**) Professora del Departament de Didàctica de l'Expressió Musical i Corporal de la Universitat de Barcelona. Membre del Grup de Recerca en Educació Física i Esport (EDUFISES). La seves principals línies d'investigació són la motricitat a la etapa infantil, i la Formació del professorat a través del Practicum. Adreça electrònica: tgodall@ub.edu

(***) Professora del Departament de Didàctica de l'Expressió Musical i Corporal de la Universitat de Barcelona. Membre del Grup de Recerca en Educació Física i Esport (EDUFISES). Les seves principals línies de recerca comprenen el currículum d'Educació Física i l'educació física intercultural. En aquesta última línia ha publicat: Lleixà, T i Soler, S. (2004) *Actividad física y Deportes en sociedades multiculturales ;Integración o segregación?* Barcelona, ICE-Horsori. Adreça electrònica: teresa.lleixa@ub.edu

(1) Dades extretes del Dossier de Premsa de 6 de setembre de 2006. Departament d'Educació i Universitats (Generalitat de Catalunya).

En aquest context, el Departament de Didàctica de l'Expressió Musical i Corporal de la UB va dur a terme una recerca, finançada per l'AGAUR², sobre l'educació física i l'alumnat nouvingut. Aquesta investigació, sobre una mostra de 230 centres escolars de Catalunya amb una important presència d'alumnat immigrant, responia a dues grans finalitats: d'una banda, analitzar els factors que determinen la pràctica de l'activitat física de l'alumnat nouvingut i amb risc d'exclusió social, tot considerant l'oferta, l'accés, els models d'intervenció i la formació dels agents educadors; d'altra banda, elaborar propostes d'intervenció per afavorir la inclusió d'aquest alumnat en les activitats físiques lectives i fora de l'horari escolar. A la recerca es va involucrar el professorat del centre, l'alumnat i altres agents d'intervenció en la pràctica de l'activitat física. En aquest article ens centrem en la part de la recerca que fa referència al professorat, bo i fent-nos ressò de les veus que han de treballar en aquesta escola multicultural, per mirar d'establir unes directrius que permetin traçar el camí de la formació que cal per afrontar amb èxit aquesta tasca.

Amb aquesta finalitat considerarem la importància de l'educació física en la socialització de l'alumnat immigrant, veurem les diverses tendències que orienten la recerca sobre formació del professorat d'Educació Física en el tema de la immigració, i descriurem, finalment, a partir de les dades de la recerca, la situació actual d'aquest col·lectiu i també les seves inquietuds i necessitats formatives.

L'educació física, una àrea clau en la socialització de l'alumnat immigrant

L'Educació Física constitueix una àrea amb un valuós potencial per a la inclusió dels nois i noies nouvinguts, fonamentalment pel seu caràcter vivencial i per les nombroses activitats col·lectives que permeten la interacció de l'alumnat. D'aquesta manera, quan la intervenció educativa fa incidència en aspectes d'educació per a la cooperació i la solidaritat, troba en la dinàmica de les classes una situació propícia per a l'educació de les habilitats socials, tant pel que fa a l'alumnat immigrant com per a l'autòcton.

D'altra banda, l'Educació Física ha estat una àrea que sempre s'ha caracteritzat per la seva capacitat de modelar-se i adaptar-se a noves situacions, i en relació amb l'alumnat nouvingut i amb risc d'exclusió social, esdevé un espai de trobada i comunicació; una possibilitat per analitzar situacions en què emergeixen prejudicis o estereotips i per promoure la relació entre persones de diferents cultures (Lleixà, 2006).

La potencialitat de l'activitat motriu i l'esport com a factor socialitzador i integrador afavoreixen que sigui considerada com una àrea cabdal per atendre les necessitats dels nens i les nenes de qualsevol cultura. Heineman (2002) els atorga mecanismes vinculats a la transmissió de valors i normes primordials en les societats modernes però, per això, cal estudis i recerques que permetin conèixer la situació actual de les escoles i les possibilitats reals d'intervenció.

Amb aquesta sensibilitat, en el marc del IV Congrés Internacional d'Educació Física i Interculturalitat, realitzat a Cancun (Mèxic), una representació de professionals de

(2) Projecte de recerca «L'Educació Física, l'Esport i les activitats físiques no lectives, com a mitjà de normalització i d'inclusió als centres educatius de l'alumnat nouvingut i amb risc d'exclusió social». Investigador principal: Miquel Àngel Torralba Jordán. ARIE 2004. Núm. del projecte: 2004ARIE-00006. Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació (Generalitat de Catalunya).

l'Educació Física va signar la següent declaració, que transcrivim gairebé de manera literal:

«Davant del fenomen de la interculturalitat, els professionals de l'Educació Física reconeixem la necessitat d'una intervenció pedagògica capaç de contribuir al desenvolupament integral de les persones i promoure manifestacions socials de pràctica física, esportiva i recreativa saludable, sense discriminació, en igualtat de condicions i que faci possible la convivència entre les persones.

Com a resposta a aquest fenomen, reconeixem la necessitat, a través de l'educació física, de promoure les relacions harmòniques entre persones de diferents cultures des d'un enfocament intercultural laic. Això requereix una reflexió crítica permanent dels postulats existents respecte als diferents significats del cos i de les pràctiques físicoesportives i educatives, prenent com a referent la declaració dels drets humans i el principi de dignitat universal.

Per afrontar aquest repte, ens reafirmem en la concepció d'un ésser humà que, per mitjà de les activitats físiques, esportives i recreatives, s'integri d'una forma autònoma, reflexiva i responsable en la societat i que contribueixi a fer-ne un espai social solidari, compartit i construït en comú.

Atenent els punts anteriors, fem una crida als agents directes del canvi, en especial als professionals que actuen en els diferents àmbits de l'educació física. Així mateix requerim que els pobles i governs es responsabilitzin de la promoció, avaluació i investigació envers una Educació Física diversa i intercultural.» *El deporte unión de culturas. IV Congreso Internacional Educación Física e Interculturalidad. Cancun-México, 2-5 de maig de 2004.*

En la línia d'aquests compromisos, el Departament de Didàctica de l'Expressió Musical i Corporal de la Universitat de Barcelona va iniciar, durant el curs 2004-2005, una línia de recerca sobre l'educació física com a mitjà de normalització i d'inclusió de l'alumnat nouvingut i amb risc d'exclusió social, que ens ha permès conèixer millor la situació del professorat d'aquesta àrea i identificar les seves necessitats formatives. Des d'aquestes línies, volem donar protagonisme al professorat com a col·lectiu que acull l'alumnat nouvingut, però també on sovint recauen responsabilitats per a les quals no se sent del tot preparat.

El debat sobre la formació del professorat d'Educació Física per atendre l'alumnat immigrant

En els últims temps, les recerques en educació física i immigració centralitzen els estudis en tres grans àmbits: programes d'intervenció, formació del professorat i anàlisi social (Fernández Revelles i Chillón, 2005). D'aquests, ens interessa especialment el debat sobre la formació del professorat per atendre l'alumnat immigrant, que s'ha orientat a tres objectius:

1. Identificar inquietuds, pretensions, demandes, necessitats, reptes i expectatives del professorat per atendre l'alumnat nouvingut.
2. Definir accions del professorat per assolir una educació intercultural.
3. Orientar adequadament la formació inicial i permanent del professorat que ha de donar resposta a una educació inclusiva i intercultural.

Identificar, inquietuds, pretensions, demandes, necessitats, reptes i expectatives del professorat per atendre l'alumnat nouvingut

Es troben diferències significatives entre els estudis i les recerques centrades en les percepcions del professorat d'Educació Física davant de l'alumnat immigrant (Agudo i Agudo, 2003), en funció del nivell d'experiència professional, dels anys que fa que treballen amb alumnat immigrant, o bé del nombre d'alumnes immigrants presents en

el centre escolar. No obstant això, tots ells determinen que l'educació física pot afavorir la integració de l'alumnat immigrant i ajudar a conèixer els companys de classe. Així mateix, l'arribada de nens d'altres cultures representa un repte important que enriqueix l'acte educatiu. Els docents que estan més avesats a tractar amb un major nombre d'alumnes immigrants són de l'opinió que és una situació que cal afrontar i a la qual cal donar-hi resposta. Es considera que hi ha poc suport de les administracions, escassos recursos per fer front a les problemàtiques que sorgeixen en el dia a dia, i poca formació. Sembla que hi ha una forta sensació de desencís (Agudo i Agudo, 2003). Però també és cert, com manifesten López Pastor, García de la Puente i Iglesias (2004), que el professorat no es qüestiona ni planteja la possibilitat de canviar el model de treball al que està acostumat, i més aviat va a la recerca de petites receptes i estratègies que no afecten fonamentalment el model d'intervenció.

Definir accions del professorat per assolir una educació intercultural

Existeixen iniciatives de professors i professores d'Educació Física que, constituïts en seminaris permanents, com ara el Seminario permanente internivelar de investigació-acció de Segovia (López Pastor *et al.*, 2004), o el de Ciutat Vella de Barcelona (Torralba, 2002), realitzen estudis de casos (López Pastor, García de la Puente i Iglesias, 2004), o donen suport a tallers d'adaptació escolar per desenvolupar l'expressió i la comunicació oral, afavorir la convivència, incrementar la motivació, la coeducació, etc.; en definitiva, utilitzen l'educació física i els seus continguts, primordialment el joc, per abordar estratègies d'actuació que els permeti afavorir la integració de nens i nenes immigrants i de minories ètniques. De manera general, però, el professorat denuncia una manca de preparació i formació per encarar una adequada atenció a l'alumnat immigrant; malgrat això, també hi ha qui opina que més que formació el que cal és assessorament i recursos (Torralba i Lleixà, 2005).

Orientar adequadament la formació inicial i permanent del professorat que ha de donar resposta a una educació inclusiva i intercultural

L'educació multicultural hauria de formar part del currículum formatiu dels futurs docents, ja que sovint han de resoldre problemes la solució dels quals no tenen solució o no hi han estat formats (García Ruso i Rodríguez, 2002). Per Granda, Domínguez i El-Quariachi (1999) és fonamental que els futurs mestres desenvolupin coneixements, destreses, actituds i pensaments crítics sobre la realitat on han de desenvolupar la seva funció docent, i s'han de capacitar en estratègies que els permetin organitzar interaccions didàctiques a l'aula per afavorir el coneixement de la cultura de l'altre i el respecte dels costums i valors, com també les destreses didàctiques necessàries per al desenvolupament d'unitats didàctiques i projectes curriculars on s'integri la dimensió intercultural (Granda, Domínguez i ElQuariachi, 1999, pp. 40).

No obstant això, la recerca realitzada per López (2001) posa en evidència que la formació de professors que treballen amb alumnes culturalment heterogenis està lligada fonamentalment a l'experiència i la capacitat d'aprendre per si sols, i no a la formació, la innovació i les relacions socials i professionals en els centres. Una de les opcions proposades és que els formadors de professorat han de donar l'oportunitat als futurs docents d'extreure i examinar de manera reflexiva i crítica les seves perspectives personals, les pròpies actituds i valors, les idees i les pràctiques, tot prenent consciència

de si mateixos, els seus orígens i prejudicis socials i culturals, i arribat el cas, posar en marxa les innovacions pertinents (Echeita *et al.*, 2004; Fernández-Balboa, 2002; García Ruso i Rodríguez, 2002). Muros (2002, 2006) proposa la «pedagogia crítica» com una bona via per educar en la interculturalitat, a través del diàleg entre i sobre cultures, la lectura de textos, o el compromís en activitats i programes de conscienciació i transformació social que transcendixin l'espai universitari i entrin en la comunitat. D'altra banda, Chinchilla (2002) proposa un acurat programa de cooperació entre la universitat i l'escola, amb una selecció de centres de pràctiques, que possibiliti que el desenvolupament multicultural s'impliqui plenament com a part de la formació inicial dels mestres.

En aquesta mateixa línia, i en un pla més internacional, Chance, Gunn Morris i Rakes (1996) proposen programes de col·laboració entre professors i professors en pràctiques a qui s'ha format i aportat prou material intercultural per preparar i impartir amb èxit les classes, amb l'objectiu d'acabar amb prejudicis negatius i estereotips que tenen els professors d'Educació Física davant de les minories ètniques, i alumnes amb problemes culturals diferents als seus. En aquesta experiència, qualsevol problema sorgit era debatut a la universitat. Els resultats van ser que s'havien vençut molts estereotips i que aquests professors havien descobert que els alumnes no eren tan diferents com es pensaven.

En relació amb l'educació permanent, la proposta és realitzar-la en el propi centre partint de les necessitats particulars, a partir del problema més generalitzats, comuns del professorat i en funció de les urgències percebudes per aquests, constituint cicles d'investigació-acció (Jordán *et al.*, 2004), i en un model global de formació contínua, que Valenciano (2006) descriu en tres fases: a) dimensió cognitiva, dirigida a conèixer l'entorn cultural de l'alumnat, l'educació-socialització prèvia, i la comprensió del discurs intercultural i de conceptes associats, com ara el de la pròpia diversitat; b) l'adquisició d'una competència tècnico-pedagògica que proporcioni al professorat estratègies organitzatives i didàctiques per a l'atenció a la diversitat, des de l'elaboració de projectes interculturals que puguin constituir oportunitats per a la reflexió pedagògica, la formació contínua i l'aprenentatge mutu; i c) orientada a les actituds, a la revisió d'esquemes que puguin dificultar una actuació docent intercultural, a través d'un enfocament socio-afectiu o d'anàlisi grupal de casos que afavoreixin la presa de consciència activa, que posi en situació els destinataris, i superi els enfocaments academicistes i teòrics a través del contacte amb experiències de col·legues que vagin més avançats en aquesta línia.

La veu del professorat d'educació física. Inferència de la situació del professorat d'Educació Física des de la investigació

Per tal de disposar d'un panorama general sobre les possibilitats reals que ofereix l'educació física davant la immigració, en el marc de la investigació referenciada es va elaborar un qüestionari dirigit al professorat amb els objectius següents: detectar els elements facilitadors i limitadors per a la pràctica de l'activitat física i esportiva en horari lectiu; descriure els trets de participació de l'alumnat nouvingut en les sessions d'Educació Física i, sobretot, explicitar les necessitats del professorat d'Educació Física per a la realització de propostes didàctiques que els permetés afrontar amb èxit les conseqüències de la immigració.

L'anàlisi dels resultats del qüestionari, que va ser contestat per 181 professors i professores dels 231 enquestats, serà la referència principal amb la que abordarem els següents apartats.

Dades sobre els especialistes d'Educació Física a les escoles de Catalunya. Característiques de la seva formació

El qüestionari amb respostes tancades ens ha permès conèixer alguns trets d'identitat com a col·lectiu específic i la seva opinió sobre necessitats i possibles orientacions per a la formació contínua des de dues vessants: la formació específica en l'àmbit de l'Educació Física i les necessitats de formació més general.

Característiques de la mostra

La mostra recollida representa un col·lectiu relativament jove, amb una edat mitjana de prop de 34 anys, i una paritat de gènere decantada lleugerament cap als homes (53%). El professorat de primària representa el 70,5% de la mostra, i el 29,5% és de secundària obligatòria, on en general el percentatge de professorat masculí és més alt. El tipus de formació inicial rebuda és bastant homogènia: gairebé la totalitat del professorat de secundària prové de l'INEF i més de la meitat de primària ha accedit per la via de Mestre especialista en educació física. El 25% ha accedit al lloc de treball a través d'un postgrau d'especialització. La resta prové d'altres especialitats de magisteri o, en el cas de secundària, d'altres llicenciatures.

Necessitat i orientació de la formació contínua del professorat d'educació física

Per tal de recollir indicis d'opinió del professorat sobre quina és la formació necessària davant del mapa migratori de la població infantil, s'ha procedit primer a detectar necessitats i expectatives per, posteriorment, conèixer la tendència dels interessos en formació respecte a tres àmbits de formació: a) atenció específica a l'alumnat nouvingut; b) recursos i continguts per al desplegament didàctic de l'àrea d'educació física; c) àmbit general com a professional dins de l'equip docent al seu centre.

a) NECESSITAT FORMATIVA CENTRADA EN L'ATENCIÓ A L'ALUMNAT

Hi ha força professorat (39,2%) que mai no ha rebut una formació específica per atendre l'alumnat immigrant i només un 3,5% ha estat format des de propostes institucionals. La resta (44,2%) ha accedit a la formació a través d'assistència a xerrades, lectures o documentació, de manera autodidacta. Partint d'aquesta situació, demanen formació (29%), disposar d'especialistes en l'equip (19%) i sobretot assessors i recursos als centres (44,5%). Les xerrades puntuals i els materials específics tenen poca acollida (12,7% i 10,2%, respectivament). Sembla que la demanda aposta per una atenció formativa de i als centres amb presència de professionals especialitzats, recursos i assessorament.

b) DETECCIÓ DE L'EFICÀCIA INCLUSIVA DE L'EDUCACIÓ FÍSICA

Les respostes es decanten per considerar molt útil el contingut socialitzador del joc (83%) i de l'esport (69%), i en segon terme l'expressió corporal, i les danses i el ball (qualificades com força i/o molt útils amb un 45% i un 66%, respectivament). En comparació, els continguts menys valorats per a la tasca d'inclusió (segons el 50% d'enquestats) són les capacitats perceptivo-motrius. Tot i així, el professorat d'Educació

Física està convençut que l'educació física és l'àrea que facilita més la inclusió social dels alumnes al centre (37,5%), o si més no una de les que més la facilita (59%).

No hi ha tan d'acord en l'eficàcia de les metodologies: es considera que són igual de vàlides les directives i les no directives (43%), malgrat que un 14% prefereix una intervenció menys explícita del professorat o altres es decanten clarament per les directives (19,5%). El cert és que es reconeix (16%) que no són conscients de l'eficàcia metodològica en el tema. De fet, en general (56,7%), la tasca educativa amb infants nouvinguts no comporta una distribució especial a les sessions o, en tot cas, s'afavoreix l'organització de parelles o petits grups (26%) amb activitats de grups reduïts. És interessant destacar que només un 10% prefereix mantenir habitualment tots els infants junts, i només un 3% opina que el motiu és afavorir la inclusió durant les classes. En tots els casos, es vetlla per tal que les agrupacions (espontànies o no) tinguin una distribució equitativa d'infants amb diferents procedències (55,9%).

c) ÀMBIT DE FORMACIÓ GENERAL DEL PROFESSOR ESPECIALISTA

Una de les dades que sorprèn més és la valoració positiva que fan els especialistes del benefici i de l'aportació cultural i també educativa de la presència de nouvinguts als centres. Des de les enquestes s'ha recollit una pluja de suggeriments centrats en la necessitat de formació sobre aspectes culturals dels països d'origen (31,8%), o més específicament, formació en idiomes (26,9%). Hi ha qui opina (10%) que li cal rebre formació sobre aspectes culturals nostres, com a país d'acollida. Menys èxit han tingut les demandes culturals sobre la visió del cos en les cultures (2,2%) o sobre idees religioses (1,1%). Finalment, en l'àmbit cultural específic de l'educació física, els preocupa rebre més formació sobre la realitat esportiva dels països d'origen, i els seus antecedents (6,5%), saber més jocs d'arreu del món (10,2%), o més d'expressió corporal i de danses (4,3%).

També, l'interès formatiu del professorat d'Educació Física es decanta cap a aspectes pedagògics de caire general que hem agrupat en demandes sobre: la integració dels alumnes en el conjunt; la formació en valors i actituds i; l'àmbit de la comunicació i relació social:

- La demanda d'*aspectes pedagògics afavoridors de la integració* (27%) es veu recolzada en demandes més específiques d'atenció a la diversitat (4,1%); tècniques de mediació de la integració (3,1%); formes de treball amb diversitat de nivells (5,4%), i processos i sensibilització de la intervenció del professorat (4,1%).
- Les demandes sobre *formació de valors i actituds* en general (16%) es veu incrementada per demandes concretes sobre hàbits d'higiene i salut a l'escola (1,4%), i finalment hi ha qui també demana formació per saber tractar els hàbits d'higiene a les famílies (1,4%).
- Un 12,2 % reivindiquen més formació dins *l'àmbit de la comunicació i relació social*; d'altres expliciten que aquesta formació hauria de tenir en compte la dinàmica de grups, per facilitar un bon ambient dins l'escola (4,1%) i també hi ha un petit percentatge que veu necessari formar-se sobre aspectes de relació i tracte amb pares i mares (3,1%).

Caldrà veure en tot cas les estratègies formatives per donar resposta a aquestes demandes que, en conjunt, configuren un panorama d'interès i disponibilitat. Només un 5,4% han respost que no volen aprofundir en cap aspecte en l'àmbit de l'atenció i la inclusió dels nouvinguts a les escoles.

Inquietuds i necessitats formatives sentides pel professorat

Una de les principals fonts d'informació sobre les principals inquietuds i necessitats del professorat d'Educació Física ocasionades per l'increment de l'alumnat nouvingut a les seves aules va ser la pregunta oberta del qüestionari. L'anàlisi de les respostes mitjançant el programa *Nvivo* ha permès establir les següents categories d'anàlisi: origen; capacitats motrius; interès i comportament; comunicació; el gènere com a condicionant; hàbits d'activitat física i salut; inclusió; intervenció didàctica i metodològica; participació; recursos; socialització; educació en valors. D'aquesta manera s'ha pogut copsar la percepció del professorat pel que fa a aspectes tant determinants per a l'acció educativa com ara els següents: a) El coneixement de l'alumnat nouvingut; b) La participació i la socialització en l'alumnat nouvingut; c) La intervenció didàctica a l'àrea d'educació física.

a) EL CONEIXEMENT DE L'ALUMNAT NOUINGUT

El professorat d'Educació Física mostra una tendència a assignar unes característiques motrius diferents en funció del lloc de procedència de l'alumnat.

«Els senegambians, que els agrada molt l'educació física, tenen més capacitats físiques i més coordinació que els nens del país (tant en nens com en nenes). Els nens magrebins estan poc acostumats a utilitzar materials variats –raquetes, discs voladors, bàsquet, bat de beisbol, etc. I al començament van insegurs i mancats de coordinació. Amb la pràctica milloren ràpid.» (P.O. 48)³

«D'altra banda, el grup ètnic xinès és el que presenta més absentisme (escolar) i desmotivació vers l'educació física –segons la meua experiència sense ànim de generalitzar-. El perquè no ho sé; sí que és veritat que són molt gregaristes, molt tancats (potser per l'idioma, per la cultura, o per una manca de bagatge motriu o de cultura física o esportiva).» (P.O. 147)

Sens dubte, és important conèixer el bagatge de l'alumnat en relació als aprenentatges motrius anteriors, per tal d'ajustar millor les propostes educatives, o per descobrir mancances. Per exemple, arriben molts nens i nenes que no saben nedar, ja que no han tingut oportunitat de fer aquest aprenentatge, i això pot tenir repercussions en una societat on freqüentar les piscines resulta força habitual. Tot i així, cal estar molt atents a no caure en estereotips que puguin posar límits a les manifestacions dels infants. És cert que s'incorporen a l'escola nens i nenes que no havien estat mai escolaritzats i aquesta situació és més freqüent en algunes procedències geogràfiques que en d'altres. També és cert que la cultura corporal i, en conseqüència, la manera d'entendre l'educació física pot ser molt diferent d'un país a un altre, però no podem per aquest motiu encotillar el nostre alumnat. A més, segurament pesaran més les diferències individuals que les diferències per grups d'origen, idea on coincideixen algunes de les respostes.

«Per dir que cada alumne és diferent, no podem pensar que els alumnes d'un mateix país seran iguals, perquè cada alumne sigui d'on sigui té les seves dificultats. S'han de potenciar els hàbits i les activitats de respecte.» (P.O. 36)

(3) De 231 professors enquestats, 106 han donat resposta a la pregunta oberta. La referència dels fragments correspon a la numeració del qüestionari.

Una situació més particular es dona amb les noies procedents del Magrib i de països islàmics. Hi ha força coincidència entre el professorat enquestat a indicar que aquestes noies s'inhibeixen sovint a les classes d'educació física, sobretot si arriben al nostre país quan ja són una mica grans.

«A les noies "magrebines" que arribaven grans els costava motivar-se cap a l'àrea, però com que cada cop entren més petits aquest problema va desapareixent.» (P.O. 90)

El professorat d'Educació Física tindrà doncs la responsabilitat d'articular la seva intervenció didàctica sobre propostes que ajudin a aquestes noies a participar i gaudir de l'activitat física, tot cercant l'equitat en vistes a les finalitats de benestar i salut pròpies d'aquest tipus d'activitat.

«El crèdit de Ritme i Expressió ha resultat especialment exitós amb un grup femení. Elles feien aportacions dins de la unitat didàctica "dances del món".» (P.O. 105)

D'altra banda, l'educació física a les societats occidentals cada cop va més dirigida cap a l'adquisició d'hàbits higiènics i saludables. Aquesta posició ideològica pot resultar difícil de compartir per a cultures on la salut no té la mateixa càrrega de responsabilitat individual i col·lectiva, o bé on en el tracte més íntim amb el propi cos el fa mantenir més ocult.

«[...] potser el més difícil és superar el pudor en els hàbits higiènics. Als nens que venen de fora els fa molta més vergonya despullar-se i dutxar-se amb els seus companys que als del país, que és com una festa.» (P.O. 130)

Un cop més haurem de vetllar per l'equitat en relació amb els beneficis de l'activitat física però evitant situacions de ruptura que poden certament anar en contra dels nostres propòsits.

Amb tot això es fa palesa la necessitat que el coneixement de la realitat cultural i social dels principals llocs de procedència de l'alumnat immigrant, com també de diferents formes d'entendre el cos, la salut i la higiene, formin part dels programes de formació del professorat que tindrà entre el seu alumnat un col·lectiu important de nens i nenes immigrants.

b) LA PARTICIPACIÓ I LA SOCIALITZACIÓ EN L'ALUMNAT NOUINGUT

L'àrea d'Educació Física té un gran potencial per a la inclusió de l'alumnat nouvingut, pel seu caràcter vivencial i per les situacions d'interrelació personal que es donen en les seves activitats d'aprenentatge. La intervenció educativa hauria de tenir molt en compte aquesta potencialitat. A més, en aquesta disciplina les barreres del llenguatge no són tan determinants com ho poden ser en altres àrees d'aprenentatge. Tot això pot ser una de les raons que fan que molt sovint aquest alumnat estigui força motivat i tingui interès en les classes d'educació física, com es desprèn de les paraules del professorat:

«Crec que l'Educació Física és l'àrea que ajuda més a la inclusió de l'alumnat nouvingut, doncs, el llenguatge corporal pot substituir el verbal. De vegades, segons l'activitat, tot l'alumnat comença des del mateix punt de partida. I és l'àrea que permet observar la dinàmica del grup de forma més espontània a nivell de relacions personals.» (P.O. 8)

«És una assignatura que els agrada molt.» (P.O. 46)

«S'interessen prou bé.» (P.O. 81)

«La seva motivació en l'àrea d'Educació Física és força alta.» (P.O. 117)

No sempre, però, la comunitat educativa és sensible a aquesta potencialitat i això també es desprèn de les paraules dels mestres.

«És l'àrea que més possibilitats d'inclusió dóna, per la pròpia naturalesa dels continguts, però acostuma a ser la més maltractada a les escoles, per horaris, pressupost i instal·lacions.» (P.O. 171)

La socialització a l'àrea d'Educació Física troba un suport valuós en el treball cooperatiu, el compliment de les normes de joc i la resolució de conflictes en les activitats esportives. Cal tenir en compte, però, que aquestes accions poden restar perfectament aïllades si no es programen situacions de transferència per a la resta de la vida escolar i quotidiana, o bé si, com sol ser freqüent, els mitjans de comunicació van en una altra direcció.

«Des de la nostra àrea es poden treballar molts aspectes per aconseguir una societat més justa i diversa, basant-nos en els fonaments del treball en cooperació, el *fairplay*, la voluntat d'esforçar-se, però per desgràcia els mitjans de comunicació no ajuden gaire. M'explico: si hi ha una baralla en un camp de futbol,... "no doneu les imatges, perquè amb alguns alumnes la reacció no és de rebutjar aquelles imatges, sinó al contrari, les aplaudeixen!"» (P.O. 98)

En l'ampliació del context d'actuació pot ser interessant la proposta d'un dels mestres en el sentit d'obrir les instal·lacions esportives de l'escola fora de l'horari escolar per l'ús dels nens i nenes del barri.

Per donar respostes a totes aquestes situacions caldrà que el professorat compti amb estratègies per fomentar la participació activa de l'alumnat. Així mateix, li caldrà conèixer mètodes per transferir comportaments solidaris i cooperatius, propis de l'activitat física, a les diferents situacions de la vida quotidiana.

c) LA INTERVENCIÓ DIDÀCTICA A L'ÀREA D'EDUCACIÓ FÍSICA

Molt sovint, la intervenció didàctica es veu dificultada per l'absència d'hàbits escolars d'aquest alumnat, ja sigui per la manca d'escolarització o per una forma diferent d'entendre l'educació física en altres països.

«En ocasions associen una activitat d'educació física amb el joc al carrer, la qual cosa és molt comuna als seus països. Per tant, de vegades cal acotar unes normes concretes que no tenen massa assolides: obligatorietat de realitzar l'activitat, rigor, no només parlar d'un entreteniment sinó també d'un aprenentatge.» (P.O. 111)

Tot i així, hi ha una certa tendència entre el professorat a manifestar que el tracte no ha de ser diferenciat. Aquesta postura ve justificada pel fet de considerar que tot l'alumnat presenta característiques diferents i que l'atenció ha de ser sempre individualitzada.

«Considero que cal treballar com sempre, treballant tots els continguts amb diversitat de metodologia. Cal treballar igual com si fossin d'aquí. Si es treballa amb normalitat la integració funcionarà per sí sola.» (P.O. 55)

Per molt que el professorat es manifesti en el sentit de no realitzar intervencions diferents per a l'alumnat immigrant, molt sovint trobem propostes específiques per a aquest alumnat. Un tipus d'intervenció força freqüent és la d'incorporar jocs d'altres països, tant per donar-los a conèixer, com per fer més visible el país d'on provenen els nens i les nenes immigrants. És la manera que aquests nens i nenes sentin que es reconeix el valor de la seva cultura d'origen. A més, per aquest tipus d'activitat s'acostuma a implicar les famílies, la qual cosa pot representar un bon mecanisme d'establir lligams família-escola.

«[...] segons el tipus d'alumnat que he tingut, he demanat que ens fes una sessió d'algun esport del seu país poc conegut aquí, com per exemple la capoeira, amb un alumne brasiler.» (P.O. 153)

En relació amb la intervenció didàctica, entenem que cal que el professorat tingui coneixements bàsics sobre esports de caire més localista, i sigui capaç de desenvolupar estratègies per a la utilització d'activitats físico-esportives pròpies d'altres països.

Conclusions

Com apuntàvem a la introducció, sembla que l'educació física i l'esport poden representar un lloc de trobada i d'integració molt important per a la interculturalitat, però per això cal tenir en compte dos aspectes importants. D'una banda, que la resposta des d'aquests àmbits sigui l'adequada per a una educació cap a la convivència; d'altra banda, que la formació del professorat i dels agents implicats sigui coherent amb les necessitats reals i viscudes a les escoles.

Agudo i Agudo (2003) estableixen que encarar una educació intercultural no està basada en activitats afegides, concretes, desconnectades del currículum ordinari (jornades de multiculturalitat, demostracions de jocs o esports, etc.); ni són activitats dirigides exclusivament al grup minoritari, ja que això desembocaria en una educació compensatòria. D'altra banda, tot i que sembla que no és freqüent que els docents i pedagogs que treballen en el tema de la interculturalitat s'ocupin d'assumptes relacionats amb l'educació física i l'esport, no podem deixar de posar de manifest la potencialitat d'aquesta àrea, com també les seves possibilitats de treballar interdisciplinàriament aspectes que ajudin en la integració de l'alumnat nouvingut i a una millor comprensió entre cultures.

De ben segur, i moltes experiències així ho demostren, des de finals dels anys setanta es comença a considerar l'esport i l'educació física com una possibilitat idònia per afavorir la integració dels immigrants, cosa que ha fet que associacions i clubs esportius comencessin a planificar projectes esportius per a diferents grups d'immigrants; tot i que potser faltarien més estudis empírics vàlids que mostrin el resultat pràctic d'aquests projectes.

Des de l'anàlisi de les dades obtingudes en aquesta recerca, entenem que cal estudiar més el contingut de la formació en el si dels mateixos centres ja que ha estat una de les demandes majoritàries. L'anàlisi de la detecció de les necessitats d'atenció, formació i socialització de nouvinguts d'altres països als diferents centres del país indica que se sospita que no hi ha una única solució per a tothom. Es tracta d'assegurar que el desplegament educatiu a favor de la convivència entre cultures diverses permeti un major mestissatge o almenys faciliti la permeabilitat dels nuclis majoritaris d'immigració homogènia que es concentren en determinats barris o centres.

De les reflexions al voltant d'allò que ha expressat el professorat, es poden desprendre alguns temes que requereixen una especial atenció en la seva formació:

- Coneixement de la realitat cultural, lingüística, religiosa i social dels principals llocs de procedència de l'alumnat immigrant.
- Coneixement de diferents formes d'entendre el cos, la salut i la higiene en diferents cultures.

- Aspectes pedagògics afavoridors de la integració.
- Dinàmiques de grup i tècniques de mediació.
- Estratègies per fomentar la participació activa de l'alumnat.
- Estratègies per a la utilització d'activitats físicoesportives d'altres països.
- Mètodes de transferència de comportaments solidaris i cooperatius, propis de l'activitat física, a les diferents situacions de la vida quotidiana.

A més, es posa de manifest, tant en la nostra com en d'altres recerques sobre el tema, que el més convenient és que aquests temes siguin tractats als mateixos centres i en relació amb la realitat viscuda.

Mirant cap al futur, l'optimització de les noves comunitats educatives, sens dubte més multiculturals, requerirà de nous estudis centrats en els equips docents i en l'evolució de les característiques del professorat. Les dades preses en la recerca que hem presentat mostren que, durant el curs 2004-2005, la formació i la procedència d'origen del professorat actual són força homogènies. Quasi la totalitat són d'origen espanyol i han accedit a la titulació a través de postgraus o per formació inicial. Han estudiat des de les bases curriculars del país i la gran majoria coneixen i s'expressen bé en català. És prou evident que aquesta realitat pot ser que vagi canviant de manera que la mescla cultural i educativa de les escoles no quedi només centrada en els infants i adolescents.

Per anticipar la futura situació escolar caldrà, primer de tot, preveure que aquesta possible riquesa i variabilitat del professorat sigui un recurs inestimable i no un motiu de conflictes de comunicació entre els equips docents, o un conflicte de valors respecte als actuals projectes educatius dels centres. En aquest sentit, la formació inicial, i sobretot la permanent, haurà de vetllar per la integració dels i de les mestres a través de la creació de nous paràmetres de competències del professorat, bo i incorporant el factor multicultural vers una educació més universal.

Referències

- Agudo, F.; Agudo, J.F. (2003) «El proceso intercultural en el docente, una relación cambiante. Federación Española de Asociaciones de Docentes de Educación Física» Disponible a <http://feadef.iespana.es/valladolid/044.%20francisco%20agudo.pdf> [accés: 11.10. 2007].
- Chance, L., Gunn Morris, V. i Rakes, S. (1996) «Fostering Sensitivity to diverse culture Thounghan early field experience colaborative». *Journal of Teacher Education* (American Association of Colleges for Teacher Education), 47 (5), pp. 386-389.
- Chinchilla, J.L. (2002) «El desarrollo de actividades interculturales durante el practicum de Educación Física», a Díaz Suárez, A.; Rodríguez García, P.L.; Moreno Murcia, J.A. [coord.] *Actas del III Congreso Internacional Educación Física e Interculturalidad*. Cartagena, Universidad de Murcia.
- Echeita, G. et al. (2004) «Educar sin excluir». *Cuadernos de Pedagogía* (Barcelona, CissPraxis), 331, pp. 50-53.
- Fernández-Balboa, J.M. (2002) «Educación para la dignidad en un mundo intercultural.» a Díaz Suárez, A.; Rodríguez García, P.L.; Moreno Murcia, J.A. [coord.] *Actas del III*

- Congreso Internacional Educación Física e Interculturalidad*. Cartagena, Universidad de Murcia.
- Fernández Revelles, A.B.; Chillón, P. (2005) «Deporte, educación física e interculturalidad: áreas de intervención», a Díaz Suárez, A.; Rodríguez García, P.L.; Moreno Murcia, J.A. [coord.] *Actas del III Congreso Internacional Educación Física e Interculturalidad*. Cartagena, Universidad de Murcia.
- García Ruso, M.H.; Rodríguez, S. (2002) «Multiculturalismo y educación», a Díaz Suárez, A.; Rodríguez García, P.L.; Moreno Murcia, J.A. [coord.] *Actas del III Congreso Internacional Educación Física e Interculturalidad*. Cartagena, Universidad de Murcia.
- Granda, J., Domínguez, R. i ElQuariachi, S. (1999) *El juego popular y tradicional como mediador intercultural*. Barcelona, CIMS.
- Heinemann, K. (2002). «Deporte para inmigrantes ¿Instrumento de integración?» *Apuntes. Educación Física y Deportes* (Barcelona, INEFC), 68, pp. 24-35.
- Jordán, J.A. et al. (2004) *La formación del profesorado en educación intercultural*. Madrid, Libros de la Catarata.
- López, M.C. (2001) *La enseñanza en aulas multiculturales. Una aproximación a la perspectiva de los docentes*. Granada, Grupo Editorial Universitario.
- López Pastor, V.; García de la Puente, J. M.; Iglesias, P. (2004) «El alumnado inmigrante en el área de Educación Física: el trabajo de un seminario sobre esta temática en la provincia de Segovia». *Actas del XXII Congreso Nacional de Educación Física. La formación inicial del profesorado ante el reto europeo*. La Coruña, Universidad de La Coruña.
- López Pastor, V. et al. (2004) *Informe final del Proyecto de investigación: La integración del alumnado con Necesidades Educativas Especiales en el Área de Educación Física en la Provincia de Segovia: especialmente en lo referido al alumnado inmigrante y de minorías étnicas*. Segovia, Junta de Castilla y León.
- Lleixà, T. (2006) «Educación Física: Un espacio de inclusión Multicultural», a Díaz, A. [ed.] *Actas del VI Congreso Internacional Educación Física e Interculturalidad*. Murcia, Instituto U.P. de Ciencias del Deporte.
- Muros, B. (2002) «La pedagogía crítica en las aulas universitarias: desarrollo de la interculturalidad», a Díaz Suárez, A.; Rodríguez García, P.L.; Moreno Murcia, J.A. [coord.] *Actas del III Congreso Internacional Educación Física e Interculturalidad*. Cartagena, Universidad de Murcia.
- (2006) «La puesta en práctica de la pedagogía crítica: estrategias metodológicas críticas.» *Tándem. Didáctica de la Educación Física* (Barcelona, Graó), 20, pp. 33-43.
- Torralba, M.A. (2002) «Una aproximación a la realidad. Experiencias de Educación Física en la escuela multicultural», a Lleixà, T. [ed.] *Multiculturalismo y Educación Física*. Barcelona, Paidotribo, pp. 113-149.
- Torralba, M. A.; Lleixà, T. (2005) «L'educació física, l'esport i les activitats físiques no lectives, coma mitjà de normalització i d'inclusió als centres educatius, de l'alumnat nouvingut i amb risc d'exclusió social». Barcelona, Memòria del projecte ARIE 2004 [document inèdit].
- Valenciano, J. (2006) «Por una educación inclusiva e intercultural: ideas previas para la formación del profesorado», a Díaz, A. [ed.] *Actas del VI Congreso Internacional Educación Física e Interculturalidad*. Murcia, Instituto U.P. de Ciencias del Deporte.

El profesorado de educación física en la escuela multicultural. Percepciones del contexto y necesidades de formación

Resumen: El presente artículo surge de una investigación acerca de la situación del profesorado de Educación Física y sus necesidades formativas para actuar adecuadamente en entornos de escuela multicultural. Con esta finalidad, se presenta la importancia de la Educación Física como agente socializador para el alumnado inmigrante, las diferentes tendencias de las investigaciones específicas sobre formación del profesorado de Educación Física en temas de inmigración, y los datos obtenidos a través de una investigación específica realizada con una muestra de 230 centros escolares de toda Cataluña. Como aspectos más remarcables, cabe destacar que aunque la Educación Física y el deporte pueden representar un espacio de encuentro muy valioso para la interculturalidad, es importante no obviar una educación orientada hacia la convivencia, y que la formación del profesorado sea coherente con las necesidades reales que se observan en y desde los centros escolares.

Palabras clave: educación física, inmigración, formación del profesorado

Les enseignants d'éducation physique dans l'école multiculturelle. Perceptions du contexte et nécessités de formation

Résumé : Le présent article vient d'une recherche sur la situation des enseignants d'éducation physique et leurs nécessités en matière de formation pour agir de manière adéquate dans les environnements de l'école multiculturelle. Dans ce but, nous présentons l'importance de l'éducation physique comme agent socialisateur pour les élèves immigrés, les différentes tendances des recherches spécifiques sur la formation des enseignants d'éducation physique aux thèmes de l'immigration, ainsi que les données obtenues au travers d'une recherche spécifique effectuée avec un échantillon de 230 centres scolaires de l'ensemble de la Catalogne. Comme aspects les plus remarquables, on notera que, bien que l'éducation physique et le sport puissent représenter un espace de rencontre de grande valeur pour l'interculturalité, il est important de ne pas contourner une éducation orientée vers la convivance, et que la formation des enseignants soit cohérente avec les besoins réels qui sont observés à l'intérieur et dans la perspective des centres scolaires.

Mots-clés : éducation physique, immigration, formation des enseignants

Physical education instructors in the multicultural school. Perceptions of the training context and needs

Abstract: This article is the result of research into the situation of the Physical Education teaching body and its training needs in order to provide appropriate instruction within the multicultural school milieu. To this end, it presents the importance of Physical Education as a socialising agent for immigrant students, the different trends of specific studies on training Physical Education instructors in immigration-related subject matters, and the data obtained through a concrete study conducted with a sample of 230 schools throughout Catalonia. Notable amongst the findings is the fact that while Physical Education and sport can represent an invaluable intercultural meeting space, it is important not to overlook an education geared towards cohabitation, as well as the fact that teaching training has to be coherent with the real needs that are observed in and from education centres.

Key words: physical education, immigration, teacher training